

Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Bahar 2023 / 2: 1-16.

Klasik Türk Şiirinde Peri ve Peri ile İlgili Motifler

Aynur ŞANLITÜRK*

Öz: Cin topluluğunun dişileri olan periler; olağanüstü derecede güzel, zarif görünüşlü, insanlara sevgi duyan iyi varlıklar olarak bilinmektedirler. Klasik Türk şairleri, periyi, söyleyişlerine güzellik ve hoşluk yanında gizem katmak amacıyla kullanmışlardır. Periler, klasik şiirde, onun doğüstü özelliklerinden olan görünmezlikleri, cinnilerden olmaları sebebiyle musallat olup çarpmaları, latif varlıkları, sibirli güçlerini kullanmaları, sulak yerlerde bulunmaları ve birtakım uygulamalar ile davet edilmeleri gibi yönleriyle ele alınırlar.

Peri bir insan güzeline benzetilirse, sevgilinin güzellik unsurları ile birleşen bir tarzda ele alınır. Periler, dilimizde de kendine yer edinerek “peri gibi”, “perileri bağdaşmak” ve “perisi hoşlanmamak” gibi deyimlerde de kullanılmıştır. Ayrıca dilimizde peri kavramıyla birlikte kullanılan “ilham perisi, su perisi, iyilik perisi ve peri masalı” gibi bazı kalıplar da bulunmaktadır.

Bu makalede peri inancının kökeninden, peri inancının Türk halk inanışlarına nasıl etki ettiğinden ve perinin mitolojide nasıl bir yere sahip olduğundan bahsedilecektir. Edinilen bilgiler ışığında ise; klasik Türk şairlerinin periyile ilgili geliştirdiği zengin tasavvurların klasik Türk şiirine olan yansımalarına örnekler verilecektir. Bu çalışma ile çok özel bir varlık olarak perinin klasik Türk şiirindeki bak ettiği konum belirginleştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğüstü, Peri, Sevgili, Sibir, Klasik Türk Şiiri

Fairy and Fairy Related Motifs in Classical Turkish Poetry

Abstract: Fairies, the females of the jinn community; they are known as extraordinarily beautiful, elegant-looking, benevolent creatures who have a fondness for people. Classical Turkish poets have used the fairy to add a sense of beauty and pleasantness as well as mystery to their sayings. In classical poetry, fairies are depicted with their supernatural qualities such as invisibility, the ability to afflict and enchant due to their association with jinn, their delicate nature, the use of magical powers, their presence in watery places, and various rituals to summon them.

If the fairy is compared to a human beauty, it is portrayed in a style that combines the elements of the beloved's beauty. Fairies have also found a place in our language, being used in idioms such as “like a fairy”, “to get along with his/ her fairy” and “to dislike of his/ her fairy”. In addition, in our language,

* Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Mezunlu (Türkiye). E-posta: ayyuzluturkolog@gmail.com / ORCID ID: 0009-0000-5301-3890

there are some phrases used together with the concept of fairy such as "muse, water fairy, goodness fairy and fairy tale".

This article will discuss the origins of fairy beliefs, how fairy beliefs have influenced Turkish folklore, and the role of fairies in mythology. In the light of the obtained information; examples will be given to illustrate how the rich imaginations developed by classical Turkish poets about fairies are reflected in classical Turkish poetry. With this study, the fairy's deserved position as a very special being in classical Turkish poetry will be clarified.

Keywords: *Supernatural, Fairy, Beloved, Magic, Classical Turkish Poetry*

Giriş

İnsanlar, tarih boyunca farklı coğrafyalarda mensubu olduğu dinler ve tanıştığı kültürler vesilesiyle görünmeyen varlıklara dair pek çok inanç tasavvuru geliştirmiştir. Akılla izah edilmeleri mümkün olmayan ve duyularla algılanamayan bu metafizik varlıklar genel olarak cin diye nitelendirilmiştir. Ayrıca "İnanç alanının başlıca ortak tasarımlarından biri olan göze görünmez varlıklar cin genel adı altında toplanmıştır" (Hançerlioğlu, 2000: 57).

İslam dinini kabul etmeden önce inançlarında cin kavramı olmayan Türkler, ruhların varlığına inanmaktaydılar. Türklerin İslamiyetten önceki ruhlara yönelik olan inançları, İslam dinini kabul etmeleriyle birlikte netlik kazanmaya başlamıştır. "Türkler, Orta Doğu inanç kültüründeki cin fenomeninin yanına Farsların perisini de almış olup Arapça cinin karşılığına periyi cinlerin dışısı olarak kabul etmişlerdir"(Ünal, 2020: 358). Dolayısıyla Türklerin cin inancına Fars kültürü de etki etmiş ve inandıkları varlıkların arasına periler de girmiştir. *Kur'ân-ı Kerim*'de cinlerin varlığını bildiren müstakil bir sûre olarak, Cin Süresi bulunmasına rağmen perilerle ilgili doğrudan bir bilginin bulunmadığı görülmektedir.

"Peri inancının kökeni Zerdüş dininde Daeva adı verilen İblislerle savaşıyor, insanlara doğru yolu gösteren olağanüstü güzelliğe sahip kadın formunda paraiaka adlı doğaüstü yaratıklardır" (Öztürk, 2016: 956).

Farsça **perî** kelimesinin aslının, *Zend Avesta*'nın çeşitli bölümlerinde geçip (Yansa, 16/8, 68:6; Vendidad, 1/9, 11:9, 12) **pairika** olduğu 'büyü yapan, büyüleyen kadın' anlamına geldiği, Pehlevi dilinde parik/parig ve daha sonra perî olduğu ifade edilmektedir (Behmen Serkârâti, s.2). Eyüboğlu da peri kelimesinin Anadolu Türkçesine Divan yazını yoluyla bir kavram olarak girdiğini sonra halk kesimine yayıldığı söylemektedir (1991: 554).

Sözlükteki tanımlarına bakıldığında ise;

Perinin, "Bir çeşit yaratık olup cisminin son derece latif ve görünüşünün güzel, hoş ve kendi gerçekliğinin herkesçe kabul edilip var olduğu, âdemoğluna muhabbet üzere olduğu" (Redhouse, 2016: 399) ifade edilmektedir. Başka bir tanımda da perinin, kanatlı anlamında olup istilâhî manada cin taifesinin son derece güzel addolunan özel sınıfı demek olduğu ve çok zaman mecazen insanın aşırı güzel olanlarına itlak edildiği (Birinci, 2019: 320) belirtilmektedir. Şemseddin Sami ise periyi; "Cinin pek güzel farz olunan taifesi ve ale-l-husûs inâsı [kızları, kadınları]" (2006: 354) şeklinde tanımlamaktadır.

Periler, halk arasında yaygınlaşmış hikâyelere de konu olmuştur. Öyle ki *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde bir dev olan Tepegöz'ün annesi de bir peri olarak

geçmektedir. Orhan Şaik'in aktarımında Oğuzların yaylaya göçtüğü bir zamanda, Aruz'un Konur Koca Sarı Çoban adlı bir çobanının, bir peri kızını yakalaması ve perinin Tepegöz'e hamile kalması şöyle anlatılmaktadır: “(...) *Uzunpınar demekle ünlü bir pınar vardı. O pınara periler konmuşlardı. Birden koyun ürktü. Çoban erkeçe kızdı, ileri yürüdü. Gördü ki periler kanat kanada bağlamışlar, uçarlar. Çoban kepeneğini üzerlerine attı, peri kızının birini tuttu. Tamah edip onunla çiftleşti. Koyun ürmeğe başladı. Çoban koyunun üzerine seğirtti. Peri kızı kanat vurup uçtu. –Çoban, yıl tamam olunca bende emanetin var, gel, al, dedi. Oğuz'un başına ölüm getirdin, dedi.*” (Gökay, 1976: 172-173).

Türk halk inanışlarında perilerin; insanlara musallat olduklarına, istenmeyen bir durumla karşılaştığında insanları çarptıklarına, genellikle su kenarları, çeşme, hamam veya kaplıca gibi yerlerde yaşadıklarına inanılmaktadır. Ahmet Talat'ın aktarımında, itikada göre bir çocuk doğarken eş olarak bir de perinin doğduğundan, yaşadığı müddetçe bu perinin eşinden ayrılmadığından, onunla beraberce dolaştığından, beraber durduğundan, Acemlerin bu eşe hem-zâd dediklerinden bahsedilmektedir (Onay, 2021: 300). Perinin yanında bulunan kişi veya eşi, “peri kimi severse sevmek; kimden nefret ederse o da ondan nefret etmek zorundadır. Perinin kırmızı elbise giymesi eşinin keyifsizlikten kurtulamamasına neden olur. Eğer perisinin hoşuna giden bir iş yaparsa işi rast gelir, talihi açılır ve şansı yaver gider” (Abdülaziz Bey, 1995: 369).

Perilere dair olan inanışlar, Türk kültüründe görüldüğü gibi Doğu ve Avrupa kültürlerinde de görülmektedir ve farklı kelimelerle adlandırılmaktadır. “Periler Yunan mitolojisinde ‘nereid’, ‘nymph’, ‘musa’(müz.), İskandinav kültüründe ‘troll’ ve ‘elf’; İskoç ve İrlanda kültüründe ‘shee’, ‘pixy’, ‘pixie’ ve ‘sprite’; Keltlerde Sidh Almanlarda ‘undine’ ve Fransızlarda ‘fée’, Japonlarda ‘kitsune’ gibi birçok adla yer almaktadır (Bozkurt, 2007: 34/233).

Doğa perileri Nymphelerin Homeros'a göre Zeus'un kızları olduğu ifade edilmektedir. Dryadlar ve Hamadryadlar ağaç perileridir. Hamadryadlar da kardeşleri Dryadlar gibi ağaçların ve ormanların koruyucusudurlar (Bayladı, 2005: 369-370).

Yunan mitolojisindeki müziği temsil eden periler Musa'lardır. “Musa'lar seçtikleri gözdelelerine bilgi, akıl ve anlayış bahşederler; hatiplere belagat yeteneği lütfeder, en asil düşünceleriyle şaire, en tatlı ahenkleriyle müzisyene ilham verirler” (Berens, 2021: 150).

Vücudunun üstü kadın altı balık görünümünde olduğuna inanılan deniz kızları ise aslında su perileridir. Karakurt'un belirttiğine göre; Azerice ve Kırgızcadaki ‘su perisi’ tabiri birebir deniz kızı manası taşımaktadır (2011: 259). Deniz kızlarının karaya çıktıklarında ayaklarının ortaya çıktığına ve bir insan görünümü kazandıklarına inanılmaktadır. Deniz kızları farklı mitolojilerde Sirenler olarak bilinmektedir ve Sirenlerin, özellikle uzun deniz yolculukları yapan denizciler tarafından görüldüklerine dair bazı söylemler bulunmaktadır.

Geniş bir coğrafyada kültürel bir yayılım gösterdiği gözlemlenen periler, bu makalede klasik Türk şiirindeki sevgili imajıyla örtüşmesi ve klasik şairlerimiz tarafından sevgiliye teşbih ediliyor olması gibi yönleriyle ele alınacaktır. Bunun yanı sıra, klasik Türk şairlerinin peri ile ilgili yarattıkları zengin ve eşsiz hayâl dünyaları

beyitler vesilesiyle verilecek; peri ile ilgili inanışlardan bahsedilecek ve klasik Türk şiirine ilham vermiş olağanüstü bir varlık olan perinin o çok özel konumu ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Peri:

Benzersiz bir yaratılışla olağanüstü bir güzelliğe sahip olan ve görünmekten pek hoşlanmayan periler, soyut ve tasavvura açık olan özellikleriyle klasik Türk şiirinde, sevgiliye en çok benzetilen varlıkların başında gelmektedir. Klasik Türk şiirinde periler, ekseriya görünmezlikleri, güzellikleri, güzellik unsurlarından ise büyüleyici ya da cadı olarak nitelendirilen gözleriyle, sihirli oluşlarıyla, uçmalarıyla, suyun bulunduğu yerlerde yaşamalarıyla, onları gören kimseleri delirtmeleriyle, çarpmalarıyla, latif cisimleriyle, davet edilmeleriyle ve müzik aleti çalmalarıyla ele alınırlar. Dolayısıyla Çavuşoğlu'nun da ifade ettiği üzere; perinin sevgiliye teşbihi ile perinin bütün vasıfları sevgilinin de vasıfları olmaktadır (2017: 109).

İncelenen divanlarda şairlerin yarattığı peri tasavvuru aşağıdaki gibidir:

Bilindiği üzere cinniler, sabahtan akşama kadar meydanlarda görünmezler. Onların en fazla sevdiği zaman dilimi, akşam Güneş battıktan sonraki zamandır. Cinlerin dışısı olan periler de bu kurala uymaktadırlar.

Subh-dem 'arz-ı cemâl etmez görünmez ol perî

Şermsâr etse n'olurdu âfitâb-ı hâveri (Beyânî, G.835/1)

“O peri sabah vakti güzelliğini göstermez, görünmez. Doğu'nun Güneş'i (görünüp de) mahcup etse ne olurdu?

Gerçi kim gözden nihânsın görmege didâruñu

Çeşme-sâr-ı dîdede ümmîd-vâruz ey perî (Beyânî, G.841/3)

Peri olan sevgiliyi görmek için ümitli olan âşık, gözyaşı dökerek bu dileğinin gerçekleşebileceğini şöyle ifade etmektedir:

“Ey peri, her ne kadar görünmez olsan da güzel yüzünü göz çeşmesinde görmek için ümitliyiz.”

Güzeldir ol perî ser-cümle eflâküñ sürüşüñdan

Giderme çeşmümüñ yâ Rab anı her yerde tuşüñdan(Zâtî, G.1156/1)

Zâtî'nin periye benzettiği sevgili ile melekleri kıyas ettiği bu beytinde, peri gibi olan sevgili meleklerden bile güzeldir:

“O peri, gökyüzünün bütün meleklerinden güzeldir. Ya Rab, onu her yerde gözümün yönünden eksik etme!”

Göstermesün cemâlini hürşîde ol perî

Reng-i kumâşî hüsn ü bahâ Ülkerin döker (Kâmî, G.61/5)

Ülker yıldızı, Sevr veya Hamel burcunda kümelenen bir takımyıldızın adıdır (Pala, 2020: 370). Kâmî bu beyitte, ışıltılı ve parlak bir görünüşe sahip olduklarına inanılan perileri, Ülker takımyıldızı gibi parlak yıldızlarla ilişkilendirmiştir. Şair, perinin yüz güzelliğini Güneş'e göstermesi durumunda derisinin renginin daha da parlak bir hale geleceğini şöyle söylemektedir:

“O peri yüz güzelliğini Güneş'e göstermesin. Derisinin rengi, güzellik ve zarafet Ülkerini döker.”

Bahr-ı 'aşka kendüyi mânend-i mâhî atmasun

Sihir-ile câdlu-yı çeşmüñ 'âşıkı harceng eder (Beyânî, G.133/3)

Perinin bir mazmun olarak yer aldığı bu beyitte şair şöyle demektedir:

“(Âşık) Aşk denizine kendini balık gibi atmasın (yoksa) sevgilinin büyücü gözü sihirle âşığı yengece çevirir.”

Rinde dil-cû bir perî sûfiye şeytân gösterür

Baksa âb-ı nâbına bir tuhfe âlemdür kadeh (Âsım, G.35/3)

Periler sihirli yeteneklerini kullanarak varlık veya nesnelere farklı gösterirler. Bu beyitte de şair bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Kalender, gönül çeken bir peri, ermiş kişiye şeytan gösterir. (Peri şarabın) Berrak suyuna baksa, şarap hoşça giden bir âlem olur.”

Şükufe bâl açub uçmaga turur bostân cennet

Uçub uçub perîler geldi seyr eyle uçmagı (Zâtî, G.1531/2)

Zâtî'nin perilerin uçma özelliğine değindiği bu beytinde şair, şöyle demektedir:

“Cennet bahçesinde çiçek kanat açıp uçmaya durdu. Periler, uçup uçup geldi; cenneti seyret!”

Nice demdür ki 'aks-endâz-ı çeşmüm olduğun yokdur

O çeşmesâr-ı demde ey perî-peyker görünmezsin (Âsım, G.284/2)

Çeşme, pınar, hamam gibi suyu çok olan yerler perilerin yurdu sayılır. Buralarda çokça bulunurlar. Şair de her daim gözleri yaşla dolu olduğu halde bu pınara o perinin uğramamasının verdiği üzüntüyü şöyle ifade etmektedir:

“Ey peri yüzlü sevgili, nice zamandır ki gözüme devamlı akseder olduğun yoktur. Çok fazla gözyaşı döktüğüm zamanlarda yoksun.”

Ey gönül dirler perînün meskeni hammâm olur

Yiridür ben de perî dirsem eger ol âfete (Zâtî, G.1430/6)

“Ey gönül, perinin meskeni hamam olur derler. Ben de o çok güzel sevgiliye, peri dersem yeridir.”

Cennete dönmişdürür el-kıssa yârân Kapluca

Ol perîler mecma 'ı ser-çeşme-i cân Kapluca (Necâtî, G.473/1)

Perilerin kaplıcalarda bulduklarına dair olan inanişâ Necâtî Bey şöyle değinmektedir:

“Kaplıca, o periler için can çeşmesinin toplantı yeridir. Dostlar, kısaca kaplıca cennete dönmüştür.”

'Âşık-ı âvâreñ olduk bî-karâruz ey perî

Sevmeye el-hak seni bî-ihtiyâruz ey perî (Beyânî, G.841/1)

Perileri görenler mecnuna döner yani akıllarını kaybederler. Bu kimseler karar yetisini kaybederler ve aciz bir duruma düşerler. Bu durumu âşıkların hâliyle özdeşleştiren Beyânî şöyle demektedir:

“Ey peri, avare (serseri) âşığın olduk, kararsızız. Doğrusu seni sevmeye iradesiziz.”

Bir perî 'aklumuz aldı ne mekânın bilürüz

Ne niyâz itmege dâdı ne zebânın bilürüz (Âsım, G.179/1)

“Bir peri aklımızı aldı, ne mekânı biliriz, ne yalvarmak için feryadı, ne (de onun) lisanını biliriz.”

Eger girmez görünmezsin dile gelmez okınmazsın

Gönül bir tuhfe derde ey perî-tal'at sataşmışdır (Âsım, G.142/2)

Perilerin tabiatında, insanlara musallat olmak, sataşmak ve onları çarpmak gibi özellikler bulunmaktadır. Periye benzeyen sevgili, âşklarına bazen sataşır bazen de onları çarpar. Bu beyitte ise Âsım'a göre peri olan sevgili gönle sataşmış durumdadır.

“Gerek girmez görünmezsin (gerek) dile gelmez çağrılmazsın. Ey peri yüzlü, gönül bir hoşâ gider derde sataşmıştır.”

Çarpılırsınyek nazarda ey 'azîme-h'ân-ı 'aşk

Ol perînüñ çeşm-i düzdîde nigâhundan sakın (Beyânî, G.601/4)

“Ey aşk büyücüsü, o perinin gizlice bakan gözlerinden sakın (yoksa) bir bakışta çarpılırsın.”

Egilür görenüñ agzı olur ser-mest ü divâne

Bu gün hammânda ben bir perî-ruhsâra germ oldum (Zâtî, G.977/3)

Periler tarafından çarpılan kişilerin ağızları eğilir.Zâtî de bu inancı şöyle ifade etmektedir:

“Bugün ben hamamda bir peri yanaklı sevgiliye ısındım/rastladım. (Onu) görenin ağzı eğilir, sarhoş ve divane olur.”

Nâz-perver böyle bir nâzûk vücûd olmaz hele

Çün perî cism-i latîfi nâzûk ü ter ser-be-ser (Beyânî, G.89/4)

Periler cisimleri latif ve insan gözünün algılayamadığı bir boyutta olan varlıklardır. Şaire göre:

“Perinin latif varlığı baştanbaşa zarif ve tazedir; bu nedenle naz eden böyle bir zarif vücud olmaz hele.”

Hûblarderler ki biz cism-i latîfüz çün perî

Çeşm-i nâ-binâ-yı şahs-ı dîna mahsûs olmazuz (Beyânî, G.347/5)

Bu beyitte şair, güzel sevgililerin kendilerini periye benzetip periler gibi latif varlıklar olduklarını iddia ettiklerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Güzeller derler ki, biz peri olduğumuz için latif varlıkları. Aşağılık kişinin görmeyen gözüne ait ol(a)mayız.”

Ey perî gelmeye yanuçca meded bunda rakîb

Girmeye dâ'ire-i cenneteşeytân-ı la'in (Kâmî, Terkid-i bend.4-II/3)

Periler, davet etme yöntemiyle etki altına alınabilen varlıklardandır.¹Bu yöntemle göre periler; daire çizilerek davet edilebildiği gibi, esmâ çekilerek ya da azâim² okunarak da davet edilebilmektedirler. Kâmi'nin, perilerin daire çekilerek davet edilmesine değindiği ve bu daireye, habis bir ruhun gelmesinden endişe edip rakîbini lanetlenmiş şeytana benzettiği bu beytinde; şair, şöyle demektedir:

“Ey peri, yardım et! Bu lanetlenmiş şeytan gibi olan rakîb, cennet dairesine yanında gelmesin!

Okuram bunca 'azâyim çekerem esmâyı

O perî-zâd-ı melek-sûreti teshîr edemem (Beyânî, G.518/2)

“Bunca azâim okurum, esmâ çekerim (ama) o periden doğmuş melek görünüşlüyü etkileyemem.”

O perîyi idelüm meclise da'vet gelsün

Gelmesi şevki ile meclise zînet gelsün (Nâbî, G.591/1)

Nâbî'nin meclisi, bir halka/daire olarak ele aldığı bu beytinde; şair, periye benzettiği sevgiliyi bu daireye çağırıldığını sanatlı bir üslupla şöyle ifade etmektedir:

“O periyi eğlence yerine davet edelim gelsin. Gelmesinin sevinciyle eğlence yerine süs gelsin.”

Her ne dem ol perîkemânı çalar

Hân mân-ı dili nihâni çalar (Kâmi, G.62/1)

Mitoloji kaynaklı bir inanışla, müzik ile çok yakından bir ilişki içerisinde olan bazı perilerin de bulunduğu ve *Muse'lar* olarak adlandırılan bu perilerin müzik aleti kaldıkları bilinmektedir.

Bu beyitte keman çalan bir peri şöyle tasvir edilmektedir:

“O peri, her ne vakit kemani çalar, gönlün evini (de) gizlice çalar.”

Peri ile İlgili Motifler

Peri gibi (perî-âsâ, perî-veş)

Klasik Türk şiirinde perinin sevgiliyle en çok benzeyen yönü görünmeyi sevmemesidir. İnsanların sınırlandırılmış olan duyularıyla algılayamadığı ve insanlardan kaçıp gizlenmeyi tercih ettiği için göremediği varlıklardan olan periler, klasik şiirde kendisini âşıklarından gizleyen sevgiliye teşbih edilmektedir.

¹ Perilerin etki altına alınmaları ve zapt edilmeleri hususunda Gülay Karaman, cinleri teshir [etkileme, zapt] ve istihdam etmenin [kullanmanın] sihir ve büyü için vazgeçilmez bir husus olduğunu, sihirbaz ve büyücülerden cin ve perileri davet ederek teshir edenlerinin çeşitli adlarla anıldığını ifade etmektedir (2015: 301). Karaman ayrıca cin ve peri çağırmanın yolları olarak sihirle daire çekmekten ve esmâ zikrinden de bahsetmektedir (s. 159, 310). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Karaman, G. (2015). *Klasik Türk Edebiyatında Sihir*. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

² Ahmet Talat'ın azâim hakkında yaptığı tanım şu şekildedir: “Âfetlerin def'i, sârî hastalıkların şifâyâb olması için okunan âyetlerdir yahut bir matlûbu elde etmek için yapılan asılsız şeylerdir” (Onay, 2021: 70).

Klasik şiirde sevgili her zaman bir beşer değıldir. Beyitler tasavvufi açıdan ele alındığı zaman sevgili, yüce yaratıcı olan Allah olmaktadır. Zâtî'nin beytinde rastlanılan bu tarz bir benzetme aşığıdaki gibidir:

O kim cism-i perî-âsâ nihândur çeşm-i insândan

Gönül gökinde Zâtî gün gibi anı 'ayân buldum (Zâtî, G.945/7)

“O (Allah) ki, peri gibi olan cismi (ile) insan gözünden gizlidir. Zâtî, onu gönül göğünde Güneş gibi açık (olarak) buldum.”

Perî-veş rû-be-rû gerçi görünmez ol hilâl-ebri

Hayâl-i dil-sitâni dilde ammâ yâr-ı cânumdur (Beyânî, G.194/2)

“O hilal kaşlı peri gibi sevgili gerçi görünmez, yüz yüze gelmez; ancak gönül alan sevgilinin hayâli gönlümde (en) yakın arkadaşımıdır.”

Peri soylu (perî-beççe, perî-zâd)

Periler de tıpkı insanlar gibi soyunu devam ettiren varlıklardandır. Perilerin de kızları ya da oğulları olabilir. Perilerin çocuğına teşbih edilen sevgili; utangaçtır, bakışlarıyla âşıklarını etkiler ve peri kadar güzeldir.

Kâmî o perî-beççe ne âfet olacaktur

Kâkûl be-kafâ nâz ile refâtârî nümûne (Kâmî, G.205/7)

“Kâmî, o peri kızı başta perçemi ile nazla salınarak yürümesi misalinden ne âfet olacaktır (kim bilir?)”

Ya n'içün olmayam meftûn-ı hüsnüñ ey perî-zâdum

Gül-i ruhsâr-ı aluñ Hazret-i Bârî ter etmişdür (Beyânî, G.280/4)

Âşıkların sevgiliye meftun olma sebeplerinden bir tanesi de onun güzelliğidir. Çünkü fitratı itibarıyla beşer olan insan güzelliğe bağlanır. “Yalnızca yanak yerine kullanılan yüz güzelliğine “cema” denir. Bu güzellik ilahi güzelliğın bir aksidir. Yüzün rengi de aldır. Bu da yanak rengidir” (Pala, 2020: 116). Allah'ın aksettiğı bu güzellik şöyle ifade edilmiştir:

“Ey periden doğmuş güzelim, niçin senin güzelliğının tutkunu olmayayım? Senin kırmızı yanağının gülünü Yüce Allah var etmiştir.”

Gönül bir pâyeye ihrâz itmek ister mülk-i aşk içre

Anuñçün hâk-i râh-ı her perî-zâd olmasın ister (Asım, G.87/4)

Bu beyitte şairin gönlünün aşk ülkesinde bir makam sahibi olması, onun bu uğurda her sevgilinin yolunda âdeta bir toprak gibi olmasına bağlanmaktadır.

“Gönül aşk ülkesi içinde bir makam elde etmek ister. Onun için her peri soylunun yolunun toprağı olmasın ister (ise).”

Ammâ ne perî-zâd-ı civân bir niğehinden

Uşşâk-ı belâ-dîdeleri berg-i hazândur (Kâmî, K.24/12)

“Genç peri soylu güzelin bir bakışından bela gören âşıkları şaşılacak bir şekilde sonbahar yaprağına döner.”

Peri yüzlü (perî-peyker, perî-rû, perî-sîmâ, perî-tal‘at)

Yüz, sevgilinin güzellik unsurlarının bir araya toplandığı bir organ olma özelliğine sahiptir. Periye benzeyen sevgilinin yüzü, Hz. Yusuf’un güzelliğiyle kıyas edildiğinde sevgili daha güzel kalır. Peri yüzlü güzelleri seyretmek âşğın gönül yangınına arttırır. Âşğın peri yüzlü sevgilinin mavi gözlerini hayâl etmesi, ümit sayfasına desen çizmesine neden olur. Peri yüzlüler melek gibi bir huya sahiptir. Periler şeffaf bir görünüşe sahip oldukları için şarap türünden içki içmeleri, yanaklarının kırmızı bir renge bürünmesini sağlar. Örnek beyitler aşağıda sunulduğu gibidir:

Güzel tasvîr olunmuş Yûsuf ammâ hak budur Âsım

Gönüller başka bir hüsn ol perî-peykerde bulmuşlar (Âsım, G.129/5)

“Âsım, Yusuf güzel tasvir olunmuş[tur];ancak hakikat budur ki gönüller o peri yüzlüde başka bir güzellik bulmuşlar.”

Hayâl itdün gönül çeşm-i kebûdın ol perî-rûyuñ

Kenâr-ı nüsha-i ümmide nakş-ı lâciverd itdün (Nâbî, G.452/4)

“Gönül, o peri yüzlü sevgilinin mavi gözlerini hayâl ettin. Ümit sayfasının kenarına (da) lacivert desen çizdin.”

Perî-rûlar temâşasıyla çeşmüm dâmen-i gül-çîn

Sirişküm sûziş-i dilden gül-âb-ı hoşter olmaz mı (Kâmî, G.222/4)

Âşğın gönül ateşinden olangözyaşları, kan rengindedir ve gül suyuna benzetilmiştir:

“Gözlerim, peri yüzlü güzellerin seyri ile gül toplayan etek (gibidir). Gözyaşım gönül ateşindedir (onlardan) çok hoş gül suyu olmaz mı?”

Demeñ erbâb-ı ‘aşka dil-rubâlarda vefâ n'eyler

Melek-haslet perî-sîmâ güzellerde cefâ n'eyler (Beyânî, G.157/1)

“Âşıklara, gönül alan sevgililerde vefa bulunmaz demeyin. Melek huylu, peri yüzlü güzellerde eziyet bulunmaz.”

Bâde-nüş olsa ol perî-tal‘at

Ruhları reng-i erguvânı çalar (Kâmî, G.62/8)

“O peri yüzlü şarap içse, yanakları kırmızı renge çalar.”

Peri yanaklı (perî-rûh, perî ruhsâr)

Klasik Türk şiirinde, sevgilinin yanakları en çok kırmızı rengi ile ön plana çıkmaktadır. Periye benzeyen sevgilinin kırmızı yanakları, âşğın gönül ülkesini yangına verir ve hileler yapar. Peri yanaklı güzelleri görenlerin sabrı ve huzuru gibi aklı da gider.

Tâb-ı mülden ey perî reng-i ruhuñ al eyledün

Kişver-i câna od urduñ gör nice âl eyledün (Necâtî, G.297/1)

“Ey peri, yanağının rengini şarabın hararetinden (dolayı) kızarttın. Gönül ülkesine ateş saldın; gör, nasıl hile yaptın!”

Kalmadı ey dil karârûñ yâri gördüñ var-ısa

Gitdi 'akluñ ol perî-ruhsârî gördüñ var-ısa (Âsım, G.334/1)

Bu beyitte şair, hem perinin varlığını hem de aklının varlığını sanatlı bir şekilde sorgulamaktadır:

“Ey gönül, sevgiliyi gördün varsa kararın kalmadı. O peri yanaklı güzeli gördün varsa aklın da gitti.”

Kaçan kim ol perî-ruhsâr ü çeşmi sâhiri görsem

Benümle sabr u ârâmum gibi 'aklum vedâ' eyler (Zâtî, G.362/4)

“O peri yanaklı sevgiliyi ve (onun) büyücü gözlerini ne zaman görsem, benimle sabrım ve huzurum gibi aklım da ayrılır.”

Peri davet eden (perî-hân)

Perî-hân kelimesi sözlükte; efsuncu, büyücü, perileri davet eden ve peri padişahı (Devellioğlu, 2005: 860) gibi anlamlara gelmektedir. Perihân adı verilen bu kimseler “Perileri davet için bir daire çizip içine oturarak efsun okurlar”(Onay, 2021: 299).

Degüldür hâle çizmiş dâ'ire eyler perihânî

Yine bir âfitâbı var ise teshîr ider meh-tâb (Kâmî, G.14/4)

Güneş'in ışık kaynağı ateşken Ay'ın ışık kaynağı nurdur. Nur, ateşi gölgede bırakır ya da söndürür. Aşağıdaki beyitte de şair; perihânın Ay ışığından çizdiği daire ile Güneş'i etki altına almasını şu şekilde anlatmaktadır:

“Ay etrafında peyda olan hale değildir (bu), perihân daire çizmiştir. Yine bir Güneş'i varsa Ay ışığı onu sihirlemiştir.”

Cây edeli sînem büt-i dil-cû-yı mahabbet

Dil oldu perî-hâne-i cādû-yı mahabbet (Nedîm, G.11/1)

Klasik Türk şairleri perî kelimesine eklenen -hân ve -hâne kelimeleri arasında söz oyunları yaparlar. Nedîm'in bir beytinde rastlanılan bu söz oyunu aşağıdaki gibidir:

“Aşkın gönül alan put gibi sevgilisi gönlüme yerleştiğinden beri; gönül, aşk büyücüsünün peri evi hâline geldi.”

Peri yaratılışlı (perî-meşreb)

Periler, yaratılışları icabı insanlara itaat etmeyen, kendilerine has bir boyutta yaşayan varlıklar olarak bilinirler. Perilerin insanların içinden Hz. Süleyman'a itaat ettikleri ve ona hizmette buldukları bilinmektedir. Hz. Süleyman'ın perilerin kendisine itaat etmesini sağlayan eşyası ise “Mühr-i Süleyman” adı verilen yüzüğüdür.

Yine râm itdi perî-meşreb o fettâmî kadeh

Buldı bir yerde meger mühr-i Süleymân'ı kadeh (Âsım, G.36/1)

Yukarıdaki beyitte Hz. Süleyman'ın yüzüğünün devler tarafından kaçırılması olayına telmihte bulunulmuştur. Peri yaratılışlı sevgilinin kadehe itaat etmesinin sebebi, Hz. Süleyman'ın yüzüğünü bulmuş olmasına bağlanmaktadır:

“Kadeh, o gönül alıcı peri yaratılışlı güzeli (kendine) itaat ettirdi. Meğer bir yerde Süleyman'ın yüzüğünü bulmuş.”

Şöhretli peri / Dağınık (perî-şân, perîşân)

Genel anlamıyla dağınık olarak kullanılan perîşân kelimesi perî kelimesine eklenen -şân ekiyle birlikte bazı söz oyunlarının yaratılmasına olanak tanımaktadır. Klasik şiirde perî-şân “şanlı, şöhretli peri” anlamıyla sevgiliye karşılık gelirken perîşân ekseriya âşıkları nitelendiren bir vasıf olmaktadır. Ayrıca klasik şiirde sevgilinin dağınık saçları da âşığı perişan eden unsurlardan bir tanesidir.

Zülf-i dilber gibi ey Zâtî perîşânsın yine

Cevr-i bî-hod yohsa bir yâr-ı perî-şânuñ mı var (Zâtî, G.406/5)

“Ey Zâtî, gönül alan sevgilinin saçları gibi dağınıksın yine! Yoksa çılgın eziyet(ler) eden şöhretli bir peri sevgilin mi var?”

Sorarsa ol perî bâd-ı sabâ hâl-i dil-i zârı

Perîşân olduğu zülfüñ gibi ey şûh gerçekdi (Kâmî, G.212/4)

Saba rüzgârı estikçe sevgilinin saçlarını dağıtır ve bu saçların kokusu âşığa kadar ulaşır. Bu durumda âşık dağınık, karmaşık bir hale gelir.

“O peri, ağlayan gönlün durumunu sabah rüzgârından sorarsa; ey cilveli sevgili, saçların gibi dağınık olduğu gerçektir.”

Esdikçe bâd-ı subh perîşânsın ey gönül

Benzer esîr-i turra-i cânânsın ey gönül (Nedîm, G.76/1)

“Ey gönül, sabah rüzgârı estikçe dağınıksın. Sevgilinin kâküllerinin esiri olmuşu benzersin.”

Peri ile Özdeşleşen Varlıklara Ait Motifler

Klasik Türk şiirinde peri; melek, hûrî ve gilmân, cadı ve deniz kızlarıyla özdeşleşmektedir. Periler, iyi huylu ve olağanüstü derecede güzel olarak kabul edilmelerinden dolayı meleğe benzemektedirler. Hûrîler cennette yaşamaktadırlar, periye teşbih edilen sevgilinin mahallesi de cennet kadar güzeldir. Âşıkların ulaşılması zor bir mesafede olmalarından dolayı bu varlıklara dair bir kavuşma ümidi vardır. Dolayısıyla da peri ve hûrî en çok bu yönleriyle özdeşleştirilmektedir. Hûrîler de gilmânla birlikte anılırlar ve sevgili bir erkek de olabilir. Dolayısıyla periye teşbih edilen sevgili hûrî olabildiği gibi gilmân da olabilmektedir. Büyücü kimseler cadı olarak nitelendirilir. Perilerin de sihir yapma gibi bir özelliği bulunmaktadır. Bu konuda da en etkili organları olarak gözlerini kullanırlar. Bu bakımdan peri gibi olan sevgilinin gözleri cadı olarak ele alınır. Deniz kızları yukarıda da değinildiği üzere su perileri ile özdeşleştirilmektedir.

Melek

İslam dininde, Allah'a ibadet etmekle ve O'nun emirlerini yerine getirmekle mükellef, iradesi olmayan varlıklara melek denilmektedir. Melekler, insanları iyiliğe sevk eden yumuşak huylu varlıklardır. Klasik şiirde de periye teşbih edilen sevgilinin iyi huylu olması meleklerle özdeşleşmesine sebep olmuştur. Konuya örnek teşkil eden beyitler aşağıda sunulduğu üzeredir:

Şâkirem devr-i kamerden başuma gün togdı kim

Ol perî peyker melek-ruhsârı gördüm bir nazar (Necâtî, G. 128/4)

“Şükrederim, Ay'ın devrinden başıma Güneş doğdu; çünkü bir an peri yüzlü melek yanaklı sevgiliyi gördüm.”

Kendüñi tâ böyle pinhân eylemek bizden neden

Sen perîyeseñ ey melek-rû biz de merdüm-zâdeyüz (Beyânî, G.372/3)

“Ey melek yüzlü sen periysen biz de insanoğluyuz; neden kendini bizden bu şekilde gizlersin?”

Böyle bir cism-i latîfi görmedi çeşm-i felek

Görse hüsnin derdi Yûsuf yâ melekdür yâ perî (Beyânî, G.836/3)

Hız. Yusuf'un güzelliğine telmihte bulunulan bu beyitte şair, bir beşer olan Hız. Yusuf'un, sevgilinin latif ve güzel varlığını görünce onu ya melek ya da peri sanacağını şöyle ifade etmektedir:

“Feleğin gözü böyle bir ruhi varlık görmedi. Yusuf güzelliğini görse derdi ki (bu) ya melektir ya da peri.”

Hûrî ve Gilmân

Hûrî ve gilmân, *Kur'ân*'da da kendilerinden bahsedilen cennet hizmetkârlarıdır. Cennet kızlarına hûrî, cennet delikanlılarına da gilmân denir (Hançerlioğlu, 2000: 168). Klasik Türk şiirinde perilerle özdeşleştirilen hûrî ve gilmân da sevgiliye ait vasıfları taşımaktadırlar. Nitekim bu durum şu örnek beyitlerde görülmektedir:

Sen bu hüsn ile dururken ey perî

Hur u gilmâna gönül âdem dimez (Necâtî, G.233/5)

“Ey peri, sen bu güzellikle dururken gönül, hûrî ve gilmâna insan demez.”

Olmuşam ben bir perinün dün gice divânesi

Yaraşur ger zülf-i havrâ olsa zencîrüm benüm (Zâtî, G. 883/2)

“Dün gece ben bir perinin divanesi olmuşum. Benim zincirim hûrîlerin zülüfleri olsa şayet yakışır.”

Eger gilmân-ı kasr-ı cenneti seyr itmek isterseñ

Temâşâ eyle sofî ol perî hammândan geldi (Zâtî, G.1628/6)

“Eğer cennet köşkünün gilmânını seyretmek istersen sofî, seyret! O peri hamamdan geldi.”

Cadı (câdû)

Cadı, sihirbaz ya da büyücü olarak bilinen kötü bir varlıktır. “Batıda bunların süpürge ile uçtukları kabilinden türlü olağanüstü haller sergilediklerine inanıldığı gibi, Doğu inançlarında da insanüstü güçlere sahip oldukları kabul edilir” (Şentürk, 2017: 327-328). Klasik şiirimizde perilerin çok fazla etkileyici olup âşıkları büyüleyen gözleri cadı olarak nitelendirilmekte ve peri, cadı ile özdeşleştirilmektedir.

Sihre âğâz eylemişler çeşmi câdûlar gibi

Korkarın ‘âşıkları harceng ederler tâzeler (Beyânî, G.144/4)

Periler, sihirli güçlere sahip olan varlıklar olduğu için diğer varlıkları farklı şekillere sokabilmektedirler. Ayrıca perilerin cadı gibi olan gözleri de âşıkları büyüleyerek etkilemektedir. Şair, bu durumu yengece benzettiği âşık üzerinden şöyle ifade etmektedir:

“Genç sevgililer, büyücü gibi gözleriyle büyücülüğe başlamışlar. Korkarım ki âşıkları yengeç ederler (gibi avlarlar).”

Câdû-yı füsûn-perver-i çeşm-i siyehûnle

‘Âlemde ne çok fitneler icâd ideceksin (Âsım, G.322/4)

“(Ey sevgili) Cadı gibi büyü yapan siyah gözünle dünyada ne çok belalar yaratacaksın!”

‘Âşıkun sîhr ü füsûniyle idermiş Mecnûn

Vâdî-i mekrde ol gamze-i câdû ne imiş (Nâbî, G.344/2)

“Mecnûn” kelimesi; cin tutmuş, çıldırmış, deli, dîvâne (Devellioğlu, 2005: 596) anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla mecnûn kelimesi ardında bir peri mazmununu barındırmaktadır. Perilerin gözleri ve bakışları cadılık yapar. Nâbî de bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Âşığımı sihir ve büyüyle Mecnûn edermiş. O cadı gibi süzgülün yan bakış hile vadisinde (aman) neymiş!”

Denizkızı (âfet-i âb/âfitâb, mâlik-i deryâ)

Yarı insan yarı balık olan ve nadir olarak görülen denizkızları su perileriyle özdeşleştirilmektedir. Âfet adlı efsanevi yaratığın suda yaşayanının âfet-i âb, denizkızı (mâlik-i deryâ) diye tabir edildiği belirtilmektedir (Pala, 2020: 8).

Denizkızları da periler gibi çok güzel bir yüze sahiptir ve kendilerini görenlerin akıllarını kaybettiklerine dair çeşitli söylemler bulunmaktadır. Konu ile ilgili beyitler aşağıdaki gibidir:

Dil-ber yüzine subh-dem anuñçün urur âb

Bilür ki âfete ire âb olur âfitâb (Zâtî, G.61/1)

“Gönül alan güzel bilir ki âfete (aklı baştan alan güzele) su erişince denizkızı olur. Onun için de sabah vakti yüzüne su vurur.”

Mâlik-i deryâ iseñ sen zülf-i ‘anber-bâr-ıla

Mevc-âver biz de bahr-ı bî-kenâruz ey perî (Beyânî, G.841/4)

“Bahr-ı bî-kenar” kelimesi hem üzüntü verici bir durum karşısında çokça gözyaşı dökmek hem de sahili olmayan deniz anlamına geldiği için bu tamlamada îhâm-ı tenâsub sanatı vardır. Sevgili denizkızına, âşık da sahilsiz denize benzetilmiştir.

“Ey peri, sen amber saçan saçlarınla denizin sahibiysen/denizkızıysan; biz de sahili olmayan denizin dalga getireniyiz.”

Sonuç

Klasik Türk şiirinde, kendisine ulaşamayacak derecede uzak hayâllerle resmedilen sevgili imajı, soyut ve tasavvura açık olan varlığı ile en çok periye benzemektedir. Bu sebeple makalemizde verilen örnek beyitlerde perinin, gerek mazmun olarak gerekse de benzetme amaçlı olarak yaygın bir kullanımının olduğu görülmektedir.

Beş duyu organı ile algılamadığı halde, klasik Türk şairlerinin yaratıcı hayâl dünyalarında somut bir varlık kazanmayı başaran periler, sabah vakti güzelliklerini göstermezler. Gözden nihandırlar. Meleklerle karşılaştırıldıkları takdirde bütün meleklerden bile güzeldirler. Büyücü gözleriyle âşıklarını yengece çevirirler. Periler uçarak cennete gelirler. Perilerin meskeni hamamdır. Periler toplanarak kaplıcaı cennete dönüştürürler, âşıkların akıllarını alırlar. Âşıklara satışırlar. Eğer âşık, perinin gizlice bakan gözlerinden sakınmazsa bir bakışta çarpılır. Perilerin latif bir cisimleri vardır. Periler daire içine davet edilirler. Âşıkların azâim okuyup esmâ çekmesi bile perileri etkileyemez. Periler keman çalarak âşıkların gönüllerini de çalar.

Periler soyludur. Perilerin güzellikleri Hz. Yusuf’un güzelliğiyle kıyaslanır. Peri yüzlü güzellerde eziyet bulunmaz. Perilerin yanakları kırmızılığı ile hile yapar. Periler, Hz. Süleyman’ın yüzüğü vesilesiyle itaat altına alınırlar. Âşıklar, periler yüzünden perişan bir hale gelirler.

Perilerle özdeşleşen varlıklar ise; melek, hûrî ile gılmân, cadı ve denizkızıdır. Melekler iyi varlıklarıyla, hûrîler ve gılmânlar temiz yaratılışlarıyla ve güzellikleriyle, cadılar büyü yapmalarıyla, denizkızları ise su perileri olmalarıyla bu özdeşleşmeye dâhil olmaktadır.

Bu makalede perinin, diğer kültürlerin etkisiyle, mitolojinin katkısıyla ve Türk halk inanışlarındaki peri inancıyla nasıl bir etkileşime girdiğinden bahsedilmiş, perilerin tespit edilen belli başlı özelliklerine değinilmiş, peri ile ilgisi olan motifler gösterilmiş, periyle özdeşleşen diğer olağanüstü varlıklara örnekler verilmiştir. Periyle ilgili bu değerlendirmeleri yapmaya olanak tanıyan beyitlerde de, perinin klasik Türk şiirine nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu makalede olağanüstü bir varlık olan perinin, klasik Türk şiirinin bir köşesindeki kendine has olan o çok özel yeri, ön plana çıkartılmaya çalışılmış ve bu makale ile periyle ilgili henüz ortaya çıkarılmamış bazı hususların aydınlatılması amaçlanmıştır.

Kaynaklar

- Abdülaziz Bey (1995). *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*. (Haz. K. Arısan- D. Arısan Günay). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. z-lib.org (16.10.2022).
- Başpınar, F. (2017). *Beyânî Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. (02.05.2022).
- Bayladı, D. (2005). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Behmen Serkârâtî (1971). *Peri*. Tebriz. s. 2-8.
- Berens. E. M. (2021). *Antik Yunan ve Roma'nın Mitleri ve Efsaneleri*. (Çev. P. Gülmez). İstanbul: Kanon.
- Bilkan, A. F. (1993). *Nâbî'nin Türkçe Divânı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları. <https://archive.org/details/nabi-divani-2.-cilt-17.-yy> (02.01.2023).
- Bilkan, A. F. (1997). *Nâbî Divânı I-II*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Bozkurt, N. (2007). "Peri". *TDVİA*. 34. İstanbul: TDV Yayınları. s. 233.
- Çavuşoğlu M. ve Tanyeri A. (1987). *Zâtî Divanı III*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. https://ia601800.us.archive.org/13/items/zati-divani-cilt-3/Zati%20Divan%C4%B1_Cilt%203.pdf (05.12.2022).
- Çavuşoğlu, M. (2017). *Necati Bey Divanı'nın Tahlili*. İstanbul: Kitabevi.
- Devlilioğlu, F. (2005). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eyuboğlu, İ. Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gökyay, O. Ş. (1976). *Dede Korkut Hikâyeleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *İslam İnançları Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü*. Türkiye: E-kitap. <https://turuz.com/> (24.12.2022).
- Karaman, G. (2015). *Klasik Türk Edebiyatında Sihir*. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Kocaeli.
- Kurtoğlu, O. (2018). *Bosnalı Asım Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. (07.05.2022).
- Macit, M. (2017). *Nedim Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı. <https://ekitap.kulturturizm.gov.tr> (6 Şubat 2022).
- Mehmed Salahi (2019). *Kâmûs-ı Osmânî*. (Haz. Ali Birinci). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Onay, A. T. (2021). *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz. C. Dilçin). İstanbul: Bilge Kültür-Sanat.
- Öztürk, Ö. (2016). *Dünya Mitolojisi*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Pala, İ. (2020). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Redhouse, J. W. (2016). *Müntahabât-ı Lügât-ı Osmaniyye*. (Haz. R. Toparlı, B. Eyövgü Yılmaz, Y. Yılmaz) Ankara: TDK Yayınları.
- Şemseddin Sâmî (2006). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şentürk, A. A. (2017). *Osmanlı Şiiri Kılavuzu Cilt 2*. İstanbul: OSEDAM.
- Tarlan, A. N. (1967). *Zâtî Divanı I*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1970). *Zâtî Divanı II*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1963). *Necâtî Divanı- Gazel Kısmı*. http://courses.washington.edu/otap/archive/data/arch_txt/texts/a_necati1.html (05.12.2022).
- Ünal, M. (2020). *Ruhani Görünmeyen Varlıklarla İlgili İnanışlar*. (Haz. D. Arık ve A. H. Eroğlu). Halk İnanışları El Kitabı. s. 358 Ankara: Grafiker Yayınları.
- Yazıcı, G. E. (2017). *Edirneli Kâmi ve Divânı*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü-<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>. (19.05.2022).

Yiđit, A. S. (2018). *Nâbi Divanı Sözlüğü (Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük)*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Ankara.

İnternet Kaynakları

<http://lugatim.com/> (Çevrim içi). 08.06.2023.

<https://tebdiz.com/> (Çevrim içi). 03.09.2023.